

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

**Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти
сертифікована на відповідність ДСТУ ISO 9001:2015 / ISO 9001:2015**

Кафедра психології

ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою

(пост. п. 4 від «0» 04 2021 р.)

Ректор

А. А. Мазаракі

**АНАТОМІЯ ТА ФІЗІОЛОГІЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ
НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ ЛЮДИНИ /
ANATOMY AND PHYSIOLOGY OF THE CENTRAL
NERVOUS SYSTEM**

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

Київ 2021

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу КНТЕУ
заборонено**

Автори: Корольчук М.С., доктор психологічних наук, професор
Сипливий А.М., кандидат медичних наук, доцент

Програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри психології 16.10.2020 р., протокол № 4; розглянуто й схвалено на засіданні вченої ради факультету економіки, менеджменту та психології 21.10.2020 р., протокол № 23.

Рецензент: С. М. Миронець, доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології
Зазимко О.В., кандидат психологічних наук, доцент

**АНАТОМІЯ ТА ФІЗІОЛОГІЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ
НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ ЛЮДИНИ /
ANATOMY AND PHYSIOLOGY OF THE CENTRAL
NERVOUS SYSTEM**

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

ВСТУП

Програма дисципліни «Анатомія і фізіологія центральної нервової системи людини» призначена для студентів першого (бакалаврського) рівня КНТЕУ галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 053 «Психологія», спеціалізації «Практична психологія».

Програму підготовлено відповідно до Стандарту вищої освіти України із зазначеної спеціальності та відповідної освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів КНТЕУ.

Програма складається з таких розділів:

1. Мета, завдання та предмет дисципліни.
2. Передумови вивчення дисципліни як обов'язкової компоненти освітньої програми.
3. Результати вивчення дисципліни.
4. Зміст дисципліни.
5. Список рекомендованих джерел.

1. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРЕДМЕТ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення дисципліни «Анатомія і фізіологія центральної нервової системи людини» є ознайомлення студентів із закономірностями організації нервової системи людини, сформуванню уявлення про основні механізми її функціонування. При вивченні предмета слід пам'ятати, що функціонування нервової системи є основою формування психічних явищ, а процеси функціонування нервових структур значною мірою визначаються їх будовою і взаємозв'язками.

Завданнями вивчення дисципліни «Анатомія і фізіологія центральної нервової системи людини» є:

- формування у здобувачів вищої освіти уявлення про цілісність нервової системи, її особливе значення у регулюванні усіх процесів життєдіяльності організму та поведінки;
- ознайомлення здобувачів вищої освіти з фізіологічними механізмами психічних процесів, в основі яких лежить нервова регуляція організму;
- формування вміння та навичок творчо мислити, самостійно вирішувати ситуаційні задачі, проводити аналіз топографії органів нервової системи і стану організму;
- дослідження еволюційних механізмів розвитку нервової системи;
- формування загальних уявлень про інтегративні системи мозку та їх роль у формуванні психіки людини;
- розуміння фізіологічного забезпечення психічних явищ на системному, анатомічному, клітинному і молекулярному рівнях;
- підготовка здобувачів вищої освіти до кращого розуміння інших психологічних дисциплін, у яких застосовуються психофізіологічні поняття та терміни.

Предметом вивчення дисципліни є будова нервової системи людини, еволюційні процеси, які призвели до саме такої її організації та функції як окремих нервових клітин, так і їх угруповань. Під час вивчення дисципліни наводяться базові відомості про функції основних частин нервової системи і те, які процеси обумовлює їх будова.

2. ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ВИБІРКОВОЇ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

Знати і розуміти:

- знання теоретичного та практичного матеріалу з біології, хімії, анатомії, фізики;
- основні теоретичні положення загальної психології;

Уміти:

- застосовувати знання про людину, її органи та системи, знати та вміти використовувати психодіагностичні методики для дослідження особистості;
- уміти знаходити необхідну інформацію, застосовувати необхідні новітні інформаційні технології, відфільтровувати тільки актуальну та корисну інформацію, аналізувати її

Формування суджень:

- зрозуміло та однозначно доносити власні висновки, а також знань і пояснень, що їх обґрунтовують, фахівцям їх професійних послуг;
- застосовувати навички спілкування у професійній діяльності;
- вступати у наукові дискусії, демонструючи як наукові знання, так і власну позицію.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна «Анатомія і фізіологія центральної нервової системи людини», як обов'язкова компонента освітніх програм, забезпечує оволодіння студентами загальними та фаховими компетентностями і досягнення ними програмних результатів навчання за відповідними освітньо-професійними програмами:

✓ Практична психологія (ОС бакалавр, 2020 рік набору)

Номер в освітній програмі	Зміст компетентності	Номер теми, що розкриває зміст компетентності
<i>Загальні компетентності за освітньою програмою</i>		
ЗК1	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях	1, 5, 8, 10, 14, 15
ЗК4	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями	2, 3, 4, 5, 7, 9, 11, 12
<i>Фахові компетентності за освітньою програмою</i>		
СК1	Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології	1, 2, 4, 8, 11, 15
СК2	Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та	1, 2, 7, 14

	розвитку психічних явищ	
СК5	Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій	1-5, 7-10, 15
СК6	Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження	1-15
<i>Програмні результати навчання за освітньою програмою</i>		
ПР1	Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання	1, 2, 4, 5- 8, 15
ПР5	Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги.	2- 10, 14
ПР10	Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника	1-15
ПР13	Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності	4, 7, 8, 14, 15
ПР 15	Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку	1-15

4. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Загальні принципи регуляції фізіологічних функцій ЦНС

Визначення понять „анатомія”, “морфологія” та “фізіологія”. Місце дисципліни у системі підготовки психологів. Взаємозв'язок фізіологічного та психологічного в організмі людини, їх взаємообумовленість.

Провідна роль нервової системи в організмі; її значення для інтеграції органів, систем органів в єдиний цілісний організм. Основні етапи розвитку анатомії та фізіології.

Видатні діячі-вчені, що займалися дослідженням нервової системи людини. Роль робіт У.Гарвея, Р.Декарта. Становлення і розвиток фізіології в ХІХ столітті (К.Бернар, Е.Дюбуа-Реймон, У.Кеннон, К.Людвіг, Ч.Шеррінгтон). Внесок робіт І.М.Сеченова, І.П.Павлова, М.Є.Введенського, О.О.Ухтомського, Л.А.Орбелі, П.К.Анохіна, П.Г.Костюка у розвиток світової фізіології. Українська фізіологічна школа – В.Я.Данилевський, В.Ю.Чаговець, Д.С.Воронцов, П.М.Серков, П.Г.Костюк, В.І.Скок, М.Ф.Шуба, Г.В.Фольборт, В.В.Фролькіс, П.Г.Богач, О.О.Мойбенко. Методи досліджень в анатомії та фізіології.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 3, 4, 5

Додатковий: 1, 2, 3, 5

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3

Тема 2. Еволюція нервової системи

Нервова система людини її еволюційний розвиток. Ембріональний розвиток центральної нервової системи. Процес централізації нервової системи. Розвиток міжнейронних зв'язків у процесі еволюції. Формування гангліїв. Загальна характеристика нервової системи, її центральні і периферичні відділи, основні функції. ЦНС її анатомо - морфо - функціональна структура. Поняття про філогенез і онтогенез, їх взаємозв'язок. Функціональні клітинні системи – спадковий апарат, мембранна система, енергетична, білоксинтезуюча, опорно-рухова. Роль нервової системи в регуляції функцій систем організму людини. Загальна характеристика нервової системи. Центральні і периферійні відділи нервової системи, основні функції. Соматична і вегетативна нервова система. Гомеостаз і гомеокінез.

Відносність гомеостазу та органи і системи організму людини, що її забезпечують. Місце нервової системи у створенні гомеостазу людини. Визначення понять “нервова регуляція”, “гуморальна регуляція”, “нейро-гуморальна регуляція” функцій. Властивості, що притаманні суто живому : самовідтворення, подразливість, мінливість, спадковість, ритмічність, самооновлення. Регуляція обміну речовин та енергії.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 3, 4, 5

Додатковий: 1, 2, 4, 5

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3

Тема 3. Спинний мозок. Анатомічна будова та фізіологія

Зовнішня будова спинного мозку (поверхні, борозни, канатики, потовщення). Сегментарна будова спинного мозку. Топографія спинного мозку. Внутрішня будова спинного мозку: центральний канал, сіра і біла речовина. Будова задніх, бічних і передніх рогів спинного мозку. Біла речовина: класифікація. Основні ядра. Склад передніх, бічних і задніх канатиків спинного мозку.

Чутливий вузол спинномозкового нерва. Передні і задні корінці. Утворення стовбура спинномозкового нерва. Ембріональний розвиток і вікові особливості спинного мозку. Плечове і поперекове потовщення. Спінальні ганглії. Спинномозкові сплетення і спинномозкові нерви. Провідні шляхи спинного мозку. Значення спинного мозку. Фізіологія спинного мозку. Структурно– функціональна характеристика спинного мозку. Ретикулярна формація спинного мозку: анатомічна побудова і волоконний склад. Основні функції спинного мозку. Регуляція тону м'язів.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 3, 4, 5

Додатковий: 2, 3, 5

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3

Тема 4. Розвиток головного мозку в ембріогенезі

(Вивчення термінів та найменувань структур мозку на латинській мові)

Головний мозок. Відділи головного мозку: великий мозок, мозочок, стовбур головного мозку. Класифікація відділів головного мозку за розвитком. Похідні ромбоподібного мозку: довгастий мозок і задній мозок (міст і мозочок).

Довгастий мозок: зовнішня будова. Внутрішня будова: сіра і біла речовина. Міст: зовнішня будова. Внутрішня будова: сіра і біла речовина.

Еволюція мозочка. Мозочок: топографія, зовнішня будова. Внутрішня будова: сіра і біла речовина. Ніжки мозочка. Кора мозочка і її шари. Ядра і провідні шляхи мозочка. Функціональне значення мозочка. Ромбоподібна ямка: утворення, проекція ядер черепних нервів на поверхню ромбоподібної ямки. Четвертий шлуночок: стінки, сполучення.

Еволюція середнього мозку. Середній мозок, його частини. Ніжки мозку, їх частини, внутрішня будова: сіра і біла речовина. Структури екстрапірамідної рухової системи.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 3, 4, 5

Додатковий: 2, 4, 5

Інтернет - ресурси: 1, 3

Тема 5. Анатомія та фізіологія похідних переднього мозку.

Похідні переднього мозку: проміжний мозок, кінцевий мозок. Проміжний мозок. Анатоомо-морфологічні частини проміжного мозку: (дорсальна – таламічний мозок; вентральна частина – гіпоталамус). Морфофункціональна структура таламічного мозку: таламус, епіталамус, метаталамус, їх функції. Гіпоталамус: його компоненти. Ядра гіпоталамуса, їх функції. Гіпоталамо-гіпофізарна система. Рефлекторна діяльність проміжного мозку Третій шлуночок: стінки, сполучення.

Кінцевий мозок: півкулі великого мозку. Мозолисте тіло. Частини півкуль великого мозку: нюховий мозок, базальні ядра, плащ. Філогенез великих півкуль у зв'язку з кортиколізацією функцій. Оболонки головного мозку. Кора головного мозку, її розвиток. Анатомічні показники прогресивного розвитку кори. Кіркові шари та їх нейрони. Рельєф півкуль великого мозку: борозни і звивини. Основні ділянки і поля кори за К.Бродманом. Кіркові структури, пов'язані з мовною функцією людини: зони Брока, Верніке, кутова звивина. Біла речовина півкуль: класифікація. Лімбічна система мозку, її структурна організація.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 4, 5

Додатковий: 2, 4, 5

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3

Тема 6. Нервова регуляція фізіологічних функцій

Біологічна регуляція, її види, контури біологічної регуляції, регульовані параметри, роль зворотного зв'язку в контурі біологічної регуляції. Нервова регуляція функцій. Нейрон як структурно-функціональна одиниця ЦНС. Види нейронів, їх функції. Нейронні ланцюги. Морфологічна і функціональна класифікації нейронів.

Провідні шляхи ЦНС. Сіра речовина ЦНС. Біла речовина ЦНС. Анатоомо-функціональна класифікація провідних шляхів центральної нервової системи: асоціативні шляхи (короткі і довгі), комісуральні шляхи, проекційні шляхи (висхідні і низхідні). Висхідні (аферентні) провідні шляхи (спіно - кортикальні шляхи).

Низхідні (еферентні) провідні шляхи: (кортико - спінальні – пірамідні шляхи, екстрапірамідні). Нервові вузли. Нервові волокна, нервові пучки, корінці.

Загальні принципи будови рефлекторних дуг центральної нервової системи. Види рефлексів, їх фізіологічне значення. Роль різних відділів ЦНС в регуляції рухових функцій організму. Інтегративна діяльність моторних структур ЦНС з організації рухів.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 3, 4

Додатковий: 1, 3, 5

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3

Тема 7. Анатомія і фізіологія автономної (вегетативної) центральної та периферичної нервової системи

Загальні закономірності будови і функції автономної нервової системи (вегетативної нервової системи). Морфологічні відмінності будови соматичної нервової системи і вегетативної нервової системи. Морфологічні відмінності будови рефлекторної дуги соматичної нервової системи і вегетативної нервової системи. Симпатична і парасимпатична частини вегетативної нервової системи: морфологічні, функціональні відмінності, об'єкти іннервації. Периферичний відділ вегетативної нервової системи: вегетативні вузли, нерви, вегетативні сплетення. Класифікація вегетативних вузлів, їх топографія, передвузлові і завузлові нервові волокна.

Симпатична частина вегетативної нервової системи. Центри в спинному мозку. Центри вегетативної нервової системи в головному і спинному мозку. Інтегративні центри регуляції вісцеральних функцій. Роль стовбура мозку. Гіпоталамус, його аферентні й еферентні зв'язки. Функції гіпоталамуса у регуляції вісцеральних функцій.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 3, 4, 5

Додатковий: 2, 3, 5

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3

Тема 8. Органи чуття. Загальні принципи будови та еволюційний розвиток функцій органів чуття

Загальна анатомо-функціональна характеристика органів чуття. Периферійні сприймачі, провідники і кіркові центри аналізаторів, їх функціональна єдність. Сенсорні системи або аналізатори (естезіологія). Сенсорні системи, пов'язані з органами чуття (зорова, слухова, вестибулярна, смакова, нюхова). Сомато-вісцеральні сенсорні системи (чутливість шкіри, глибока чутливість, чутливість внутрішніх органів) Вчення І. П.Павлова про аналізатори. Властивості аналізаторів. Функціональні частини аналізатора. Формування сенсорного відчуття Поняття про аналізатори. Значення органів чуття, як периферичної частини аналізаторів та у забезпеченні життєвих функцій і поведінкових реакцій.

Розвиток органів чуття, орган нюху, орган смаку, шкірна чутливість. Структурно-функціональна організація нюхової сенсорної системи. Рецепторний,

провідниковий і кірковий відділи, центральний аналіз інформації на різних рівнях. Класифікація запахів, теорії їх сприйняття. Периферичний відділ нюхового аналізатора. Механізм нюхової рецепції. Провідні шляхи нюхового аналізатора.

Смаковий аналізатор людини. Периферичний відділ. Смакові бруньки. Провідниковий та корковий відділи смакового аналізатора. Шкірний аналізатор що формує: тактильні, температурні та больові (ноцицептивні відчуття). Фізіологія аналізаторів. Структурно – функціональні особливості взаємодії та фізіологічні процеси щодо сприймання подразнень органами чуття і рецепторами організму). Фізіологічні основи знеболювання.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 4

Додатковий: 3, 5

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3

Тема 9. Анатомія та фізіологія зорової сенсорної системи

Структурно-функціональна організація зорової сенсорної системи, головні та допоміжні структури. Акомодацийний апарат ока. Додаткові структури ока: повіки, брова, кон'юнктива, зовнішні м'язи очного яблука, фасції очної ямки. Сльозовий апарат і його складові. Рецепторний апарат: палички і колбочки. Фотохімічні процеси в рецепторах (паличках і колбочках) при дії світла, рецепторний потенціал. Провідний шлях зорового аналізатора.

Загальна характеристика зорового аналізатору. Відділи зорового аналізатору (рецепторний відділ, провідниковий відділ, мозковий відділ), їх призначення. Ретино - моторні реакції ока. Електричні реакції в фоторецепторах. Оптична система ока. Зіничний рефлекс, його значення в клініці. Акомодация ока, її механізм. Гострота зору. Адаптація зорового аналізатора. Механізм сприйняття кольорів. Аналіз інформації на різних рівнях. Формування зорового образу.

Сучасні уявлення про сприйняття кольору. Основні форми порушення сприйняття кольору. Основні зорові функції та фізіологічні основи методів їх дослідження. Електроретинограма.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 4

Додатковий: 3, 5

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3

Тема 10. Анатомія та фізіологія слухової сенсорної системи

Структурно-функціональна організація слухової сенсорної системи, головні та допоміжні структури. Звуковий аналізатор, анатомо-морфологічна будова органу слуху, загальна характеристика сприйняття звукових хвиль. Особливості рецепторного відділу звукового аналізатора. Особливості провідникового та мозкового відділів звукового аналізатора. Механізм сприйняття звуків. Теорія сприйняття звуків. Бінауральний слух. Аудиометрія.

Вестибулярний аналізатор. Функції вестибулярного аналізатора. Характеристика відділів вестибулярного аналізатора. Механізм збудження вестибулярного апарату. Вестибулярні реакції. Провідні шляхи слуху і рівноваги.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 5

Додатковий: 3, 4, 5

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3

Тема 11. Сомато-вісцеральні сенсорні системи

Загальна характеристика сомато - вісцеральних систем. Сомато-вісцеральна чутливість. Шкірна чутливість, пропріоцептивна та вісцеральна чутливості. Особливості провідникового відділу сомато-вісцеральних систем. Формування відчуття дотику, тиску, вібрації, оцінка температури, лоскотання, відчуття болю. Больовий аналізатор. Загальна характеристика болю. Епікритичний біль.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 4

Додатковий: 3, 5, 6

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3

Тема 12. Черепні нерви (Вивчення найменувань 12 пар черепно-мозкових нервів головного мозку на латинській мові)

Загальна характеристика черепних нервів. Класифікація черепних нервів за функцією (рухові, чутливі, змішані). Класифікація черепних нервів за походженням. Відмінності будови черепних нервів, похідних головного мозку (I, II пари) від решти черепних нервів. Загальний план будови рухових, чутливих змішаних черепних нервів. Загальний план будови вегетативних вузлів голови: корінці гілки.

I, II пари черепних нервів – особливості їх анатомії. Анатомія III,IV,V, VI,VII,VIII, IX, X, XI,XII пари черепних нервів: їх ядра, вихід нервів із черепа, гілки нервів, склад їх волокон, топографія, ділянки іннервації. Загальна анатомія вегетативних вузлів голови.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 4, 5

Додатковий: 3,4, 5, 6

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3

Тема 13. Грудні нерви. Соматичні нервові сплетення

Грудні нерви. Міжреброві нерви: топографія, склад волокон, ділянки іннервації. Шийне сплетення: джерела утворення, топографія, гілки, ділянки іннервації. Плечове сплетення: джерела утворення, топографія. Стовбури плечового сплетення. Класифікація гілок. Короткі гілки плечового сплетення, ділянки їх іннервації. Довгі гілки плечового сплетення: утворення, топографія, ділянки іннервації. Поперекове сплетення: джерела утворення, топографія, гілки, ділянки іннервації.

Крижове сплетення: джерела утворення, топографія, класифікація гілок. Короткі гілки крижового сплетення: топографія, ділянки іннервації. Довгі гілки крижового сплетення: топографія, ділянки іннервації. Куприкове сплетення: джерела утворення, ділянки іннервації.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 3, 4

Додатковий: 3, 5, 6

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3

Тема 14. Синапси центральної нервової системи. Процеси збудження і гальмування у ЦНС

Синапси ЦНС, їх будова, механізми передачі інформації. Процеси збудження та гальмування у ЦНС. Збуджувальні синапси. Гальмівні синапси, їх нейромедіатори. Пресинаптичне гальмування, механізми розвитку. Центральне гальмування (І.М. Сеченов). Процеси сумачії в центральних синапсах: просторова сумачія, часова сумачія. Проведення збудження нервовими волокнами та через нервово-м'язовий синапс. Закономірності проведення збудження. Швидкість проведення збудження, фактори, від яких вона залежить. Механізми хімічної передачі збудження через нервово-м'язовий синапс. Фізіологічні механізми блокади нервово-м'язової передачі.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 4

Додатковий: 1, 3, 5, 6

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3

Тема 15. Сон та біоритми людини. Фізіологія сну. Розлади сну

Фізіологія сну, його види і фази, електрична активність головного мозку. Сучасні механізми розвитку сну, його біологічна роль і розлади. Теорії сну та його розлади (диссомнії, парасомнії, гіперсомнії, інсомнії). Об'єктивні методи обстеження розладів сну (поліграфічні). Біологічні ритми, їх фізіологічна роль. Природні та фізіологічні біоритми. Функціональний стан біологічних ритмів людини. Біологічні адаптивні ритми людини (зовнішні та внутрішні). Залежність стану організму людини від її внутрішнього біоритму. Засоби підвищення адаптаційних можливостей організму.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 4

Додатковий: 3, 5, 6

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3

5. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основний:

1. *Нервова система. Органи чуття [Текст] : навч. посіб./ В. Г. Ковешніков [та ін.] ; за заг. ред. проф. В. З. Сікори. - Суми : СумДУ, 2010. – 110 с.*
2. *Органи чуття: навч. посіб. / За заг. ред. В.З. Сікори. Суми: СумДУ, 2016. - 110с.*
3. Сидоренко П. І. *Анатомія та фізіологія людини : підручник / П. І. Сидоренко. – Київ : Медицина, 2017 . – 199 с.*
4. *Фізіологія центральної нервової системи: підручник / М. Ю. Макаручук, Т. В. Куценко. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2017. 335 с.*
5. *Чорнокульський С. Т. Анатомія центральної нервової системи. Навчально-методичний посібник з анатомії людини / С. Т. Чорнокульський. – К. : Книга плюс, 2010 - 160 с*

Додатковий:

1. *Анатомія і фізіологія центральної нервової системи та вищої нервової діяльності* : Сипливий А.М. Курс лекцій. – К.: КиМУ, (видання II) 2016.- 191с.
2. *Анатомія та еволюція нервової системи: підруч. для студ. вищ. навч. закл.* / О. Д. Боярчук ; Держ. закл. «Луган. нац.. ун-т імені Тараса Шевченка» – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2014. – 395 с
3. Гайда, С. П. *Анатомія і фізіологія людини* : Навч. посібник / С. П. Гайда. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Вища школа, 2018. – 216с. – : 0.55.
4. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. *Теорія і практика професійного психологічного відбору* : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ніка-Центр, 2016. - 536.
5. *Основи практичної психології* / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.: Підручник. – Вид. 2-ге. К. : Либідь, 2017. – 536 с.
6. Спаська А.М., Случик І.Й. *Фізіологія центральної нервової системи та вищої нервової діяльності. Курс лекцій для студентів спеціальності «Психологія»* – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. – 87 с.

Інтернет-ресурси

1. <http://psylib.kiev.ua/> – Бібліотека психологічної літератури.
2. <http://www.morphology.dp.ua/> – Словник морфологічних термінів.
3. <http://medicinform.net/human/anatomy.htm> – Анатомія, фізіологія, біологія і генетика, цікаві статті про людину.

* Курсивом виділені джерела, що є у бібліотеці КНТЕУ

ЛИСТ ПОГОДЖЕННЯ
програми дисципліни «Анатомія та фізіологія центральної нервової системи
людини»

Погоджено

Завідувач кафедри психології
_____ С.М. Миронець
«_____» _____ 2020 р.

Погоджено

Заступник директора закладу
післядипломної освіти (Центр
перепідготовки та підвищення
кваліфікації державних службовців
та посадових осіб місцевого
самоврядування Київської обласної
державної адміністрації,
канд.психол.наук

_____ Н.Д. Гординя
«_____» _____ 2020 р.

Погоджено

Гарант освітньої програми
«Психологія» канд. психол. наук,
доцент, доцент кафедри психології
КНТЕУ

_____ Л. Ф. Вербицька